

BIULETYN

KOŁA MIŁOŚNIKÓW DZIEJÓW GRUDZIĄDZA
KLUB „CENTRUM” SPÓŁDZIELNI MIESZKANIOWEJ

R. XII: 2014

Nr 4 (379)

Data odczytu: 29.01.2014 r.

Data wydania: 29.01.2014 r.

=====

939. spotkanie

Marek Szajerka

Stajnie średniowieczne w Grudziądzu

Tak, jak obecnie nieodłącznym elementem infrastruktury miasta są garaże i parkingi, tak w czasach średniowiecza i nowożytnych nieodłącznym elementem miasta były stajnie. Do naszych czasów szczęśliwie zachowały się takie obiekty, chociaż czasami nie zastanawiamy się nad ich pierwotnym przeznaczeniem. Powszechna jest nazwa związana z wtórnym użytkowaniem obiektu, np. kamienica czy spichrze, albo po prostu piwnica. Bowiem niejednokrotnie poziom gruntu z okresu średniowiecza jest około 3 m poniżej poziomu obecnych ulic a nawet jeszcze głębiej.

W tym biuletynie zaprezentuję trzy zachowane obiekty, w różnym stopniu. Są to stajnia krzyżacka dla 50 koni pocztowych, stajnia kościelna oraz niewielka stajenka mieszczańska, lub inaczej dla indywidualnego użytkownika. Wspomnę również o innych obiektach, które się nie zachowały, ale znamy ich lokalizację i wygląd.

Jak ważne to było dla miasta i zamku kwestią świadczą zestawienia inwentarzowe, utrwalone w 1868 r. przez Xavera Froelicha:

„W 1374 roku Krzyżacy posiadali: 6 rumaków, 8 koni służebnych, 13 źrebaków, 16 koni pociągowych, 60 kobył, 68 wołów jarzmowych, 199 bydła rogatego, 2400 świń. W 1383 roku było 70 kobył w Dzikim Lesie.

• koni: 19 źrebaków czteroletnich, 30 trzyletnich, 42 kobyły trzy i czteroletnie, 76 kobył i źrebaków w drugim roku, 79 źrebaków i 101 kobył rocznych, oprócz tego 50 sztuk w Dzikim Lesie. Komtur miał 8 koni, konwent 28 ogierów, 53 konie do służby pocztowej, 8 koni na 2 uprzęże;

• bydło: 1213 owiec użytkowych, 500 baranów w Tuszewie, 630 jagniąt w Lubiniu, 188 sztuk starego bydła, 55 cielaków, 160 świń”.

Na Zamku Wysokim stajnia przylegała od strony południowozachodniej do skrzydła południowego.

W świetle opisu zamku wysokiego z 1603 roku w trakcie badań archeologicznych na Górze Zamkowej odsłonięto wyjście do gdaniska, połączone ze stajnią zamkową.

Oto dosłowny opis tej stajni i wyjścia z niej do baszty ustępowej, zaczerpnięty z „Inwentarza starostwa grudziądzkiego z roku 1603”. Inwentarz do druku w 1965 roku przygotował Stefan Cackowski, pracownik naukowy UMK w Toruniu.

„Podle tego placu, ku Wiśle, domostwo niemałe pod jednym dachem na starych murach, cegła przeforsztowane. Na dole w tym budowaniu stajnie 2 przegrodzone, żłoby po obu stronach i drabiny niedobre. Stawi się koni do 30. Drzwi na żelaznych zawiasach z wrzęciadkami i skoblami, kłódka tylko jedna. Wrogu tego domu pod stajnią, ku wysokiemu zamkowi, piwnice 2, jedna sklepista, druga niesklepista, obie niezłe, co piwo rozchodowe bywa; drzwi na żelaznych zawiasach z wrzęciadkami i skoblami, kłódka jedna. Zarazem nad drzwiami tych piwnic wschod na ganek, który tak długi jako i samo budowanie i alkierzyk na nim”.

Stajni w sąsiedztwie zamku wysokiego było więcej. Ta została wybrana ze względu na zachowany materiał ikonograficzny. W niektórych opracowaniach dotyczących zamku pomieszczenia nad stajnią były interpretowane jako mieszkania komtura krzyżackiego, po zawaleniu się skrzydła zachodniego zamku w 1388 roku. Też tak kiedyś uważałem. Po kwerendzie archiwalnej dla potrzeb badań archeologicznych zmieniłem ten pogląd. Opisana stajnia przy zamku wysokim jest bardzo ważna do udowodnienia istnienia nadal stajni w obecnych spichrzach nad Wisłą. Przy zamku wysokim była też stajnia w baszcie.

Część obecnych spichrzy nad Wisłą pierwotnie pełniła inną funkcję – między innymi stajni dla koni pocztowych. Dotyczy to spichrzy, wg obecnej numeracji od 31 – 47. Stajnie we wieżach nie były czymś niezwykłym. W inwentarzu zamku grudziądzkiego z 1603 r. odnotowano małą stajnię na dole wieży przy Bramie Fijowskiej.

Nad Wisłą zachowały się w prawie niezmienionym stanie krzyżackie stajnie dla koni pocztowych. Nazwa spichrze mieszczkańskie nad Wisłą jest doskonałym kamuflażem dla pierwotnej funkcji części spichrzy. Zapewne musiał to być budynek co najmniej 100 metrowy. W XV w. Krzyżacy w Grudziądzu posiadali ok. 50 koni pocztowych. Dla takiej ilości koni powinna być odpowiednia stajnia. Przy jednorzędowych boksach jej długość wynosiłaby ok. 100 metrów a szerokość ok. 7-8 m.

Okazuje się, że taki obiekt jest nad Wisłą, jest to ciąg kilku spichrzy naprzeciw kościoła św. Mikołaja.

Z lotu ptaka widać pierwotną, jednorodną budowlę, mającą na skrzydłach dwie baszty o podstawie ok. 15 m x 15 m i 15 m x 17 m. Żaden z mieszczan w Grudziądzu nie był w stanie zbudować jednorodnej architektonicznie budowli o długości ok. 100 m. W środkowej części budowli można nadal oglądać między przyporami sześć łuków wrót stajennych. Bardzo wyraźnie widać na ścianie nadbudowy z XVIII-XX w.

Również spichrze zajmowane przez muzeum były zbudowane przez Zakon Krzyżacki dla swoich potrzeb przed 1346 r. i następnie wydzierżawione mieszczanom. Spichrze zamkowe i stajnie rozdzielala Brama Gnojna. W miejscu obecnej elektrowni wodnej jeszcze w XVIII w. była Góra Gnojna. Posiadamy komplet przesłanek do udowodnienia, że część obecnych spichrzy to dawne zamkowe stajnie dla koni pocztowych. Przesłanki te to: odpowiednie parametry obiektu oraz źródło pisane, informujące o ilości koni w Grudziądzu w posiadaniu Krzyżaków.

Przy zamku wysokim też w udokumentowanym miejscu były stajnie dla 30 koni, ale z boksami dwurzędowymi i te stajnie są widoczne na rycinach zamku, także piętrowe, pomieszczenia dla stajennych.

W tym miejscu nasuwa się pytanie, dlaczego wcześniej tego nie dostrzeżono? Odpowiedź jest zapewne stosunkowo prosta. Gdy 60 lat temu Zbigniew Radacki badał spichrze, front stajni z wrotami był zabudowany. Czas powstania przebudówki był przerwany na czas powstania spichrzy. W latach sześćdziesiątych ubiegłego wieku przybudówka została rozebrana a czas powstania przybudówki nadal funkcjonuje jako czas powstania spichrzy. Z. Radacki w tamtym okresie nie mógł dojrzeć dawnych wrót do stajni i symetrii budowli o długości ok. 100 m.

Oprócz stajni krzyżackich był również stajnie kościelne, miejskie oraz niewielkie mieszczzańskie. Bardzo dobrze udokumentowane źródłowo są stajnie kościelne przy obecnej ul. Kościelnej 10.

W wizytacji kościelnej z 1786 roku tak napisano o tej stajni:

„Probostwo jest dachówką reparacji potrzebującą pokryte, kozły muszą być zepsute i pognite, ponieważ dach wcale jest zgięty. Przy probostwie zaraz jest stajnia, której pierwsza kondygnacja murowana, druga zaś z wiażarku lepiona cegłą wyłożona, już się wcale pochyliła. Dach podobny jak na probostwie, ale trochę gorszy, jak na probostwie”.

Niewątpliwie wspaniale zachowane średniowieczne stajnie są też niewykorzystaną atrakcją turystyczną Starego Miasta. Kilka lat temu zwiedzali je nauczyciele historii z grudziądzkich szkół. Byli pod ogromnym wrażeniem zachowanego średniowiecznego obiektu gospodarczego. Na uwagę zasługują tu murowane sklepienia. Przypuszczalnie jest to jedyny taki obiekt w Grudziądzu. W dawnej stajni można zobaczyć też fragment ściany wykonanej z głazów narzutowych, możliwe, iż jest to najstarszy fragment budowli z XIII w.

Oprócz tych stajni były również stajnie miejskie. Stajnie miejskie znajdowały się w pobliżu obecnych ulic Klasztornej i Szkolnej. Niewielka stajnia przy domostwie zachowała się w obecnej piwnicy kamienicy przy ul. Wieżowej 2. Na podsta-

wie zachowanych pomieszczeń można odczytać w przybliżeniu pierwotny układ pomieszczeń, gdzie kuchnia rozdzielała pomieszczenia mieszkalne od stajni.

Liczne stajnie w Grudziądzu, tak prywatne, jak i zbiorowe niewątpliwie przyczyniły się do tego, że Grudziądz utrzymał swoją pozycję, jako główny organizator sejmików generalnych Prus Królewskich od XV do XVIII w.

Powyższy tekst powstał na bazie moich wcześniejszych kwerend archiwalno-historycznych, m.in.: Zamek w Grudziądzu, Grudziądz 2010. Praca w formie zapisu cyfrowego na płycie CD dostępna jest m.in.: w Dziale Historii Muzeum im. ks. dr. Władysława Łęgi w Grudziądzu. Była ona też w odcinkach publikowana na serwisie internetowym MM moje Miasto Grudziądz w 2013 r., w wersji rozszerzonej, w 30 odcinkach. Publikacja pracy zaobfitowała skrajnymi komentarzami, od kategorycznych żądań usunięcia z serwisu internetowego całego cyklu Zamek w Grudziądzu, po komentarze pozytywne.

Adres internetowy do pierwszego odcinka:

<http://www.mmgrudziadz.pl/artukul/zamek-w-grudziadzu-odc-1>

Opis zdjęć:

Widok na spichrze nadwiślańskie, średniowieczu zapewne funkcją łączoną, jako stajnie dla koni pocztowych.

Gen. Wilhelm de Courbière na tle Grudziądza. Po lewej stronie od kościoła pojezuickiego widać dawne średniowieczne stajnie kościelne.

Obraz ścienny W. Burzy, z pocz. XX w., w gmachu II Liceum Ogólnokształcącego im. Króla Jana III Sobieskiego w Grudziądzu.

(L.B.S.)

Redakcja: Tadeusz Rauchfleisz, Janusz Hinz. Logo KMDG wykonał Grzegorz W. Rygielski.